

# DRŽAVNA OSNOVNA ŠKOLA U KRIŽEVCIMA U VRTLOGU MEĐURATNOG I RATNOG RAZDOBLJA 1918. – 1945.

**TOMISLAV BOGDANOVIĆ**

Koruška ulica 51

HR – 48260 Križevci

tomislav.bogdanovic@gmail.com

Prethodno priopćenje

*Preliminary communication*

Primljeno / Received: 20. 10. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 19. 11. 2024.

*Sažetak: U članku se analizira zastupljenost najvažnijih društveno-političkih događaja i način na koji su oni zastupljeni/ zapisani u školskoj Spomenici Obće pučke škole križevačke. Autor na temelju spomeničkih zapisa i dokumenata donosi sintezu o načinu na koji su pojedini društveno-političkih događaji, od kraja Prvoga do kraja Drugoga svjetskog rata, utjecali na rad Državne osnovne škole u Križevcima. Kako je škola reagirala na određene zakone i propise, kako su obilježavani važniji državni datumi te kako su važniji državni događaji opisani u školskoj spomenici. U radu se zaključuje, kako je unatoč autocenzuri autora Spomenice, ali i cenzuri vlasti moguće pratiti društveno-političke promjene u Prvoj Jugoslaviji kao i odnos građana Križevaca prema određenim politikama u međuratnom i ratnom razdoblju 1918.-1945.*

*Ključne riječi:* Križevci, škola, Kraljevstvo SHS, Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, Banovina Hrvatska, diktatura

## UVOD

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u članku 138. stavak 8. govori kako je škola dužna trajno čuvati spomenicu škole.<sup>1</sup> Briga o spomenici, kao i pisanje ljetopisa dužnost je ravnatelja škole. Ova praksa nije ništa novo u hrvatskom školstvu. Prve spomenice počele su se pisati sredinom sedamdesetih godina 19. stoljeća kada je donesena odredba o pisanju školskih spomenica. Ovu su odredbu školske vlasti 1880. podigle na nivo naredbe u kojoj je detaljno opisano kako se trebaju pisati spomenice.<sup>2</sup> U ljetopisima, tj. školskim spomenicama pronalazimo podatke vezane za povijest škole, broju učenika, nastavom kadru, najvažnijim događajima i aktivnostima koje su škole provodile. Zapisi o važnijim društvenim, političkim ili kulturnim događajima nisu rijetki, a vezani su za mjesto, regiju ili

državu. Prednost takvih ljetopisa je kronološki redoslijed po školskim godinama. Nedostatak je subjektivnost, autocenzura samog autora ili cenzura od strane vlasti. Naime, ljetopisi tj. spomenice bile su podložne inspiciranju pa su autori zapisa, zasigurno, vodili brigu o tome što će zapisati u ljetopis.

Spomenica *Obće pučke škole križevačke*, najvrjedniji je izvor za proučavanje povijesti školstva u Križevcima. Spomenica se vodi od 1880. godine.<sup>3</sup> Iako su zapisi o društveno-političkoj situaciji skromni i rijetki oni ipak prilično vjerno prikazuje duh vremena u kojem su nastali. Do kraja Prvoga svjetskog rata daje se osvrt na najvažnije vjerske, društvene i političke događaje, ali oni su šturi i informativnog karaktera. Najviše su se opisivali vjerski i državni blagdani, rođendani i smrti vladara i važnijih dužnosnika u Austro-Ugarskoj Monarhi-

<sup>1</sup> »Članak 138.«, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, pročišćeni tekst zakona, (Zagreb: Narodne Novine 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20; 151/22, 156/23.)

<sup>2</sup> *Naredbe izdane na osnovu školskog zakona od 14. listopada 1874. do konca godine 1882.*, (Zagreb: 1884), 164-168.; Prema naredbi iz 1880. školska spomenica sastojala se od dvije glavne cjeline: 1. Povijest škole (od utemeljenja škole do 1. listopada 1875) i 2. Ljetopis škole (od 1. listopada 1875. pa dalje). Ljetopisi škole su se precizno trebali voditi od školske godine 1880./1881.

<sup>3</sup> Spomenica *Obće pučke škole križevačke*, fond Osnovne škole »Vladimir Nazor« Križevci, nabavljena je 1880. godine, a njezina nabava financirana je iz gradske blagajne. (*Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 1.)

ji, kao i njihovo veličanje te doprinos u razvoju Monarhije. U tom razdoblju, unatoč provedenim reformama iz vremena Ivana Mažuranića, i dalje se osjećao veliki utjecaj Katoličke crkve na školu. Prilikom obilježavanja važnijih datuma učenici su organizirano prisustvovali misama, župnici su bili u upravnim tijelima škole itd. Naravno, križevačka škola u tom pogledu nije bila izuzetak. Konačno, pred sam početak Prvoga svjetskog rata školstvo je pripalo upravi Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu. U samoj Spomenici *Obće pučke škole križevačke* nema konkretnih zapisa o vojnim operacijama ili stanju na bojištima u Prvome svjetskom ratu. Međutim, iščitavajući stranice vezane za ratne školske godine vidi se entuzijazam, ushićenje i odanost austro-ugarskim vladarima i Monarhiji na samom početku rata, a pri kraju prevladavaju tekstovi vezani za besmislenost i teške posljedice istog.<sup>4</sup> U spomenici za školsku godinu 1918./1919. ništa se ne govori tj. ne piše vezano za ujedinjenje Slovenaca, Hrvata i Srba u zajedničku državu, prvo Državu Slovenaca Hrvata i Srba (Država SHS), a kasnije i Kraljevstvo Srba Hrvata i Slovenaca (Kraljevstvo SHS).<sup>5</sup> No, u tom ljetopisu se navodi da su učenici i učitelji sudjelovali na misi zadušnici 30. travnja 1919. povodom prenošenja kostiju Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana iz Bečkog Novog Mjesta u Zagreb.<sup>6</sup> Tim simboličnim zapisom u Spomenici završavaju društveni i politički zapisi vezani za Austro-Ugarsku Monarhiju.

## NIŽA PUČKA ŠKOLA KRIŽEVAČKA - RAZDOBLJE KRALJEVSTVA I KRALJEVINE SHS

O promjeni političke situacije tj. ulasku Hrvatske u novu državnu tvorevinu saznajemo tek u spomenici za

šk. god. 1919./1920. Međutim, i na tim stranicama ne donosi se kronologija ili opisi događaja, nego se promjena iščitava indirektno. Tako se, uz podatke o provođenju popisa školskih obveznika i početku nastavne godine, može iščitati da »u sve nedjelje i blagdane vršila je školska mladež uza svoj učiteljski zbor svoje vjerske dužnosti, kao što je pribivala 29. X. 1919. službi Božjoj kao na historični dan ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca...«<sup>7</sup> Uz ovu svečanost učenici i učitelji obilježili su i proslavili krsnu slavu njegova veličanstva kralja Petra I. Karađorđevića 13. prosinca 1919., rođendan njegova veličanstva kraljevića regenta Aleksandra 17. prosinca 1919., ali i obljetnicu smrti bana Petra Zrinskog i grofa Krste Frankopana 30. travnja 1920. godine.<sup>8</sup> Obljetnica smrti Zrinskog i Frankopana obilježavale su se konstantno tijekom školskih godina i jedini su trag koji u spomenici za 1919. godinu, indirektno govori o izlasku Hrvatske iz Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju zajedničke države južnih Slavena.

U školskoj godini 1920./1921. Naredbom kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjeru od 7. kolovoza 1920. godine br. 24712 ukinuti su V., VI. i VII. razred Više pučke škole u Križevcima, a otvoreni su I., II. i III. razred privremene Male realne gimnazije po uzoru na onu u Zagrebu.<sup>9</sup> Nekako paralelno s početkom rada gimnazije u Križevcima počela se provoditi nastava i u Kr. učiteljskoj školi.<sup>10</sup> Otvaranjem novih pedagoških institucija javljaju se problemi sa školskim namještajem i prostorom u školskoj zgradi. Istu su polazili učenici Niže i Više pučke škole, Kraljevske realne gimnazije i Kraljevske muške učiteljske škole. Ovi problemi riješeni su uvođenjem *poludnevne obuke* tj. smjenskim radom škola. Poteškoće su bile i oko stručnog kadra. One su riješene tako da su učitelji Više pučke škole podučavali samo u VIII. razredu više škole te u gimnaziji i Učiteljskoj školi prema svojim strukama.<sup>11</sup> Nakon 12 godina

<sup>4</sup> Vidi: Tomislav Bogdanović, *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, (Zagreb-Križevci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima 2018.), str. 175.-208.

<sup>5</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 650. i 651.

<sup>6</sup> Isto, str. 650.

<sup>7</sup> Isto, str. 652.

<sup>8</sup> Isto, str. 652.

<sup>9</sup> Isto, str. 652.; Renata Husinec i Petar Delić, *Gimnazija u Križevcima* (Križevci: Matica hrvatska Križevci, 1999.), str. 24.; Godinu dana ranije, točnije 1. listopada 1919. godine, Križevci su doživjeli još jedno ukidanje važne obrazovne i gospodarske ustanove u gradu Kr. višeg gospodarskog učilišta. Nakon ukidanja Kr. višeg gospodarskog učilišta u Križevcima je otvorena Srednja poljoprivredna škola koja je zauzela prostor, inventar i ekonomiju Učilišta. O ukidanju učilišta vidi: T. Bogdanović, *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, str. 249.-252.

<sup>10</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 655.

<sup>11</sup> Zgrada realne gimnazije otvorena je u prosincu 1924. godine u Ulici bana Josipa Jelačića 23. Danas je to zgrada Osnovne škole »Vladimir Nazor« Križevci. Otvaranjem nove zgrade realne gimnazije djelomično je riješen problem prostora pučke škole, danas je to zgrada Osnovne škole Ljudevita Modeca Križevci u Ulici Franje Račkoga 3, a problem je do kraja riješen ukinućem Kr. učiteljske škole 1929. godine. Zanimljivo je da je inventar Učiteljske škole dodijeljen realnoj gimnaziji u Križevcima te Učiteljskoj školi u Gospiću. (*Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 650., 679., 739. i 740.).

ravnateljstva *Općom pučkom školom križevačkom* 31. kolovoza 1921. na zadnji dan školske godine, od učenika, učitelja i škole oprostio se ravnatelj škole Nikola Pavić (Hortenzije).<sup>12</sup> Pavić će svoj rad nastaviti u Klanjcu također kao ravnatelj.<sup>13</sup> Ne navode se razlozi zašto je Nikola Pavić (Hortenzije) morao napustiti mjesto ravnatelja križevačke škole, ali se između redaka može iščitati da su razlozi bili političke naravi. Naime, Paviću se nisu mogli oprostiti prorežimski stavovi za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije. Pavićevi stavovi najviše se osjećaju u govorima i pjesmama izgovorenima i *krašnoslovljenima* prilikom obilježavanja važnijih datuma i obljetnica u Austro-Ugarskoj Monarhiji.<sup>14</sup> U koprivničkom *Demokratu* iz 1919. godine objavljena je cijela mala prepiska na tu temu. Sve je počelo objavom članka pod naslovom *30. travnja 1919.* U članku se opisuje kako se u Križevcima obilježila uspomena na Zrinskog i Frankopana i prijenos njihovih kostiju u Hrvatsku.<sup>15</sup> Nepotpisani autor na početku članka hvali broj Križevčana koji su prisustvovali misi održanoj u crkvi Sv. Križa i njihov zanos. Nakon mise, saznajemo iz članka, proslava se preselila ispred Gradske vijećnice. Govor su između ostalih održali gradonačelnik Križevaca dr. Lavoslav Hanžek<sup>16</sup>, profesor kemije Marko Mohaček<sup>17</sup> i Nikola Pavić. Za govore Mohačeka i Pavića u članku se navodi da su neprimjereni i neprigodni. Mohačeku se spočitava da je, iako je profesor kemije, citirao povijest

te da je da ne citiravši za ono vrijeme relevantnu literaturu (Kumičića i Šišića) dao više »anatomsku (opis usnice) nego historičku fiziognomiju Leopolda I.« kao i da je u svoj govor *za* veterinare iznio također pojavu nekog konja iz dvorske ergele Leopolda I.«<sup>18</sup> Za Pavićev govor na proslavi napisano je da je »izrabio moment te je ne krivnjom odbora iznio dvije sasvim bezglave prigodnice«.<sup>19</sup> O ovome događaju u *Spomenici Obće pučke škole križevačke* na str. 650. zapisano je: »Dana 30. travnja 1919. pribivala je školska mladež sa svim učiteljskim zborovima svečanim zadušnicama za hrvatske mučenike Zrinskoga i Frankopana, a prijenos kostiju svojih velikana proslaviše sudjelovanjem uz građanstvo matinejom otpjevavši izvan programa: Prosto zrakom ptica leti..., Kroz po burnih glas topova bojnih i Lijepu našu domovini, a ravnatelj Nikola Pavić/Hortenzije/ recitirao je svoju, ovdje privitu pjesmu i nakon matineje protumačio mladeži značenje ovoga velikog dana u krvavoj povijesnici hrvatskog naroda, koji uzamam bi reći – čezne za slobodom«.<sup>20</sup> Nažalost, pjesma u spomenici nije sačuvana.

U idućem broju *Demokrata* nastavljena je ova tema i uredništvo lista, najvjerojatnije, još žestće napada Pavića i njegovo prigodno stihotvorstvo. Tako se navodi da je *notica* napisana u prošlom broju isključivo iz razloga da »nas gosp. Pavić (pseudonimom Hortenzije), inače ravnatelj više pučke škole poštedi očitim gnjavažama

<sup>12</sup> Isto, str. 655.; Nikola Pavić (Požega 4. srpnja 1874. – Križevci 1. svibnja 1928.), učitelj/pedagog, pjesnik i književni kritičar. Osnovnu školu završio je u rodnom gradu, a gimnaziju u Zagrebu gdje je kasnije radio kao učitelj. U Križevcima je upravitelj *Opće pučke i više škole* od 16. rujna 1909. do 30. lipnja 1921. godine. Predavač na Učiteljskoj školi u Križevcima od 1920. do 1921. godine. Objavio je: studiju »Antunu pl. Nemčiću, hrvatskom pjesniku o proslavi 100. godišnjice njegovog rođenja«, (Križevci, 1899.), »Majka božja Čičerska« (Zagreb, 1908.), »Pjesme« (1903.), »Spomenica« (1918.), »Hrvatskom banu i mučeniku grofu Petru Zrinskom na 300. godišnjicu narodenja« (1921.), »Lirika« (1922.), »Zlatni orasi« (1924.). U *Spomenici Obće pučke škole križevačke*, na str. 727. i 728. objavljena je njegova osmrtnica i nekrolog. (Rade Milosavljević, *Leksikon Križevčana*, (Križevci, 1988.), str. 98.)

<sup>13</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 659. i 663.

<sup>14</sup> Vidi: Hortenzije (Nikola Pavić), *Spomenica*, (Zagreb: tisak Nadbiskupske tiskare Zagreb, 1918.), i T. Bogdanović, *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, str. 175.-204.

<sup>15</sup> »Križevačke vijesti 30. travnja 1919.« *Demokrat*: glasilo mjestne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život (Koprivnica, 1919.) God. 1, br. 13 (11. svibnja 1919.), str. 2.; List je izlazio u Koprivnici od 1919. do 1920. godine. Između ostalog objavljivao je i vijesti iz Križevaca, dopisnik je najvjerojatnije bio Karlo Häusler.

<sup>16</sup> Lavoslav Hanžek (Zagreb, 7. veljače 1884. – Stara Gradiška, 20. lipnja 1942.). Studirao je pravo u Grazu, a filozofiju u Zagrebu. Radio je kao odvjetnik u Zagrebu, Petrinji, Bjelovaru i Križevcima. Bio je član Starčevićeve stranke prava. 1919. postao je članom Privremenog narodnog predstavništva Kraljevine SHS. Bio je imenovan ministrom poljoprivrede u vladi Stojana Protića 1920., ali nikada nije stupio na dužnost. Između 1921. i 1924. vršio je dužnost gradonačelnika Križevaca. Bio je veliki protivnik Stjepana Radića (HDA, *fond Braće hrvatskog zmaja*, kut. 116. i HDA, Policijski karton br. 1674. – Hanžek; Mira Kolar Dimitrijević, »Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava od 1927. do 1928.«, *Podravina*, Volumen 4, broj. 7, (Koprivnica, 2005.), str.47.-48., na str. 69.). Kao član Jugoslavenske nacionalne stranke na izborima 1931. izabran u Skupštinu Kraljevine Jugoslavije, a vršio je i dužnost ministara za *fizičko vaspitanje naroda* (ministar sporta) od 1932. do 1934. godine. (kao ministar spominje se i u *Spomenici Obće pučke škole križevačke*, str. 766.) Zaslužan je za izgradnju planinarskog doma na Kalniku, izabran za počasnog člana Hrvatskog planinarskog društva. Lavoslav Hanžek otac je poznate operne pjevačice Janje Hanžek.

<sup>17</sup> Marko Mohaček (Delovi, Koprivnica 1888. – Zagreb, 22. rujna 1962.). Predavao je kemiju i tehnologiju na Gospodarskom učilištu u Križevcima, kasnije izvanredni profesor na Poljoprivrednom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Objavio je više stručnih i znanstvenih radova iz područja kemije i agrikulturne kemije.

<sup>18</sup> »30. travnja 1919.« *Demokrat*, str. 2.

<sup>19</sup> Isto, str. 2.

<sup>20</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 650.

svog stihotvorstva».<sup>21</sup> U nastavku se izruguje Pavićevo pisanje i naročito mu se zamjera da je za vrijeme Prvoga svjetskog rata sve dosta nagnjavio prigodnicama u slavu Franje Josipa aludirajući između ostaloga i na Pavićevu pjesmu *Hrvat nad odrom svog Velikog kralja Franje Josipa I.* i stihove »*Franc Josipu srce puče*« objavljene u djelu *Spomenica* iz 1918.<sup>22</sup> Nadalje, saznajemo da je i sam Pavić burno reagirao na natpise u 13. broju *Demokrata* te da su u cijelu priču bili uvučeni i učenici sedmog i osmog razreda Više pučke škole u Križevcima. Oni su prema tekstu iz broja 14, od 14. svibnja došli pred stan K. H.<sup>23</sup> oboružani toljagama želeći zlostaviti izvijestitelja *Demokrata*. Kako se gospodin H. nije nalazio kod kuće, đaci su ga krenuli tražiti. Cijela priča se vrlo vjerojatno brzo proširila gradom jer su se u nju uključili prijatelji gospodina Häuslera koji su saznali za mogući napad i bili spremni isti odbiti.<sup>24</sup> Sve je na kraju završilo bez sukoba jer su se učenici povukli. Započeti sukob nastavio se daljnjim tekstom u *Demokratu* pod naslovom *Križevačke vijesti, Sablažnjiva kronika pučke škole u Križevcima* gdje se uredništvo članka zapitalo: »...kakva je to škola i nijesu li za ovo odgovorni uzgojitelji, na čelu im direktor Pavić? Kamo ćemo doći, budu li se ovaki neubrojivi dječaci vježbali toljagama umjesto knjigama?«<sup>25</sup> Nadalje se zaključuje kao je ovaj slučaj samo dokaz kako se u Križevcima umjesto više treba otvoriti barem niža realna gimnazija » ... jer je viša pučka škola neshodna, pogotovo kada su u njoj moguće ovakve sablažni.« Nekada su » ... đaci 4. razreda gimnazije čitali Šenou i Puškina, a ovi toljagaši prije svoga čina valjda Šerloka Holmesa.«<sup>26</sup> Na kraju članka donosi se zaključak da neka se učenici prime knjige kako bi bili pripremljeni za gimnaziju »... i neka ne vade vruće kestenje iz vatre za g. Pavića, koji je na ispitu zrelosti, što ga je ne kao đak već kao literat polagao

pred forumom hrvatske lijepe knjige, već dvaput propao: prvi sa »Spomenicom« i sada s lošim prigodnicama.«<sup>27</sup> Priča je konačno završena objavom demantija kojeg je potpisao Zbor učitelja Više pučke škole, a koje je uredništvo rado objavilo u 15. broju 25. svibnja 1919. godine.<sup>28</sup> U demantiju stoji da učenici nisu slabo pripremljeni za prelazak u druge zavode, što mogu potvrditi i statističkim pokazateljima te da nikako ne opravdavaju nepromišljeni istup školske mladeži prema g. Karlu Häusleru.<sup>29</sup> Iz svega navedenog nameće se zaključak da je u Križevcima nakon Prvoga svjetskog rata došlo do nezadovoljstva radom i vodstvom Više pučke škole što je rezultiralo Pavićevom smjenom. Ovo potvrđuju i navodi iz *spomenice škole* gdje je zapisano: »Gimnazija si je prisvojila pravo, da raspolaže prostorijama i svim inventarom bivše pučke škole, te je zauzela sve bolje prostorije i nastojala, da se niža pučka škola iz ovih prostorija makne. U tom pogledu gimnazija donekle i uspijeva, što se imade pripisati nehaju ravnatelja Nikole Pavića, koji je vidjevši da njegov brod tone, postao prema svemu apatičan.«<sup>30</sup> Ipak, unatoč svim problemima koji su se javljali nakon Prvoga svjetskog rata u Višoj i Nižoj pučkoj školi Zbor učitelja dostojno se i sa zahvalom oprostio od svojeg dugogodišnjeg ravnatelja Nikole Pavića. Unatoč nezadovoljstvu njegovim radom nakon Prvoga svjetskog rata, Pavić je ostao zapamćen kao jedan od stupova razvoja, ne samo križevačkog nego i, hrvatskog školstva. Opisivan je kao veliki rodoljub i prijatelj kojeg su krasile nesebičnost i požrtvornost o čemu nam govori tekst objavljen u *Spomenici* 1928. godine, napisan nakon smrti Nikole Pavića (Hortenzija). Dužnost ravnatelja u Pučkoj, Ženskoj stručnoj i Šegrtskoj školi nakon Pavića preuzeo je Ljudevit Topljak.<sup>31</sup>

<sup>21</sup> »Križevačke vijesti. Sablažnjiva kronika pučke škole u Križevcima.« *Demokrat* (Koprivnica, 1919.) God. 1, br. 14 (18. svibnja 1919.), str. 2.;

<sup>22</sup> Hortenzije, *Spomenica*, (Zagreb: tisak Nadbiskupske tiskare Zagreb, 1918.), str. 7-8.

<sup>23</sup> Najvjerojatnije Karla Häuslera. Karlo Häusler (pseudonim Discipulus), hrvatski pjesnik, feljtonist i književni kritičar (Križevci, 3. XI. 1887 – Zagreb, 16. VIII. 1942.). Filozofiju je diplomirao u Beču 1911., a pravo u Zagrebu 1916. Odvjetnički je perovođa u Đurđevcu i Požegi, potom odvjetnik u Križevcima. Nasljedujući poetiku A. G. Matoša, pisao je pjesme naglašene melodioznosti i stilske bujnosti, s najboljim ostvarajima u krajobraznim pjesmama (*Pjesme*, 1922.). S 10 pjesama zastupljen je u *Hrvatskoj mladoj lirici* (1914.). Objavio je bajkovitu novelu *Žena-angjeo* (1930.), dramu *Kao živa* (1929.), mnogobrojne književne kritike i podliste te memoarske anegdote zapise *Uspomene na A. G. Matoša* (1941.). (Häusler, Karlo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 7. 2024. , Dostupno na: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=24603>>.)

<sup>24</sup> »Križevačke vijesti. Sablažnjiva kronika pučke škole u Križevcima.«, *Demokrat* , str. 2.

<sup>25</sup> Isto, str. 2.

<sup>26</sup> Isto, str. 2.

<sup>27</sup> Isto, str. 2.

<sup>28</sup> »Križevačke vijesti. Slavno uredništvo.« *Demokrat* (Koprivnica 1919.) God. 1, br. 15 (25. svibnja 1919), str. 2.

<sup>29</sup> Isto, str. 2.

<sup>30</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 659.

<sup>31</sup> Isto, str. 650.; Ljudevit Topljak na službu u Križevce dolazi iz Ždala, gdje je bio ravnajući učitelj. Na početku rada u Križevcima zamijenio je privremeno umirovljenog učitelja Frana Arbesa 1920. godine. U školskoj godini 1921./1922. postaje ravnatelj škole.

Spomenica za školsku godinu 1921./1922. započinje rukom pisanom osmrtnicom kralju Petru I. Karađorđeviću. U osmrtnici je zapisano: »Dana 16. augusta u 5.30 popodne zaklopi zauvijek svoje trudne oči sijedi vladar Petar I. Karađorđević u Topčideru<sup>32</sup> kraj Beograda. Smrt njegova potresla je srcima svih podanika mlade Jugoslavije, kojoj je on bio prvim vladarom. Umro je u uvjerenju, da je oživotvorio svoj dugogodišnji san oslobođenje svih Jugoslavena ispod tuđinske vlasti, da je dokončao veliko djelo svojih predaka Karađorđevića. Umro je živeći za svoj oslobođeni narod, koji će sjajne uspomene prvoga svoga Kralja, nosioca Slobode, širitelja demokratstva, čuvati u svojoj sredini kao dragocjen amanet. Vječna slava Petru I. Oslobodiocu.«<sup>33</sup> Vezano za smrt kralja u ljetopisu je još zapisano da su svi učenici srpsko-pravoslavne vjere dana 24. rujna prisustvovali četrdesetodnevnom parastosu<sup>34</sup>, a ostalim se učenicima držalo svečano predavanje o pokojniku.<sup>35</sup>

Spomenica škole ne sadrži ništa vezano za donošenje Vidovdanskog ustava kao ni promjene koje Ustav donosi, a vezane su za centralizaciju i školstvo kao npr.: uvođenje srpsko-hrvatsko-slovenačkog jezika, izmijenjenu *naučnu osnovu* za predmete povijest i zemljopis u pučkim srednjim tj. njima sličnim školama, promjenama imena škola u skladu s novim državnim poretom itd.<sup>36</sup> Međutim, da je došlo do značajnih promjena u običajima i radu škole svjedoče i događanja koja su obilježena školskim kalendarom, a zapisana su u ljetopisu npr. ponovno obilježavanje narodnog oslobođenja od tuđinske vlasti svetom misom 29. listopada 1921., 1. prosinca 1921. misom povodom treće obljetnice ujedi-

njenja Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu državu (za oba događaja učenicima je protumačena povijesna važnost), 17. prosinca 1921. obilježen je rođendan njegova veličanstva kralja Aleksandra; 27. siječnja 1922. proslavljen je blagdan sv. Save; 4. veljače 1922. proslavljen je rođendan velikog mecena Jugoslavena biskupa Josipa Juraja Strossmayera<sup>37</sup>; 8. lipnja 1922. *Zbor učitelja* i učenici prisustvovali su svečanoj molitvi prigodom vjenčanja njegova veličanstva kralja Aleksandra; 28. lipnja 1922. održana je školska svečanost u spomen Kosovske bitke, 28. lipnja 1922. slavio se Vidovdan i dr.<sup>38</sup> Odlukom Upravnog odjela za prosvjetu i vjeru, od 4. kolovoza 1922. godine broj 31423, u križevačkoj školi počinje se učiti cirilica. Ravnatelj škole pozvao je učitelje da naredbu moraju savjesno provoditi.<sup>39</sup> Namećanjem proslava koji do tada nisu bili tipični za križevačku školu, odnosno škole na hrvatskom prostoru, može se iščitati utjecaj centralistički i unitaristički uređene države na čelu s dinastijom Karađorđević te željom srpskih nacionalističkih političara za dominacijom u državi.<sup>40</sup> Nije na odmet prisjetiti se da je 24. prosinca 1921. imenovana nova vlada u kojoj je resor prosvjete vodio Svetozar Pribićević, vodeća politička ličnost hrvatskih Srba i u vrijeme stvaranja jugoslavenske države veliki zagovaratelj unitarizma i centralizma.<sup>41</sup> Zanimljiva je i odluka *Zbora učitelja* sa sjednice održane 1. rujna 1922. godine da se prestanu polaziti svagdanje mise jer školu polaze većinom učenici sa sela, a koja su dosta udaljena od škole. Prijedlog je prihvaćen sa sedam glasova za i tri protiv uz protest katehete Mije Selca da *Zbor učitelja* to nema pravo zaključiti.<sup>42</sup> Međutim, unatoč ovom prijedlogu, *Zbor učitelja* i učenici i

<sup>32</sup> Topčider, šumoviti park u sklopu Beograda u kojem su Karađorđevići imali rezidenciju.

<sup>33</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 657.

<sup>34</sup> Parastos je molitva za pokojne koju pravoslavni svećenik moli na poziv rodbine i prijatelja 40. dan od dana smrti umrloga. Moli je najčešće na grobu, ali je dopušteno da se održi i u crkvi. Kod pravoslavaca je običaj da se taj dan na groblju okupe članovi obitelji i prijatelji, ali isto tako i oni koji su bili spriječeni doći na sam pokop.

<sup>35</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 660.

<sup>36</sup> Bosiljka Janjatović, »Karađorđevićevska centralizacija i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini SHS)«, *Časopis za suvremenu povijest* God. 27, br. 1. (Zagreb 1995), str. 55.-76., na str. 75.

<sup>37</sup> Strossmayer [Štrosmajer], Josip Juraj, đakovački biskup i hrvatski političar (Osijek, 4. II. 1815. – Đakovo, 8. IV. 1905.). Aktivno se bavio politikom te bio istaknuti prvak Narodne stranke. Nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.), revizije Nagodbe (1873.) i popuštanja narodnjaka pred mađžarskim zahtjevima, u ljeto 1873. povukao se iz politike. Zajedno s Franjom Račkim, predsjednikom JAZU, i dalje je zastupao južnoslavensku ideju s ciljem osnivanja savezne države Južnih Slavena, uz potporu ostalih slavenskih naroda, kao protuteže Nijemcima, Mađžarima i Talijanima. Nakon Berlinskoga kongresa 1878., kada je Srbija došla pod austrijsko tutorstvo, a Srbi u Hrvatskoj povezali se s Mađžarima, revidirao je svoju koncepciju južnoslavenstva te je od tada zastupao ideju federativne, pa i trijalistički uređene Austro-Ugarske Monarhije. God. 1880. pristao je uz Neodvisnu narodnu stranku, a 1894. potpuno se povukao iz političkog života. Strossmayer, Josip Juraj. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 24. 8. 2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/strossmayer-josip-juraj>>.

<sup>38</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 660.–663.

<sup>39</sup> *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, fond Osnovne škole Ljudevita Modeca Križevci, zapisnik od 7. listopada 1922., nije pagirano.

<sup>40</sup> Uz navedene proslave u kasnijim školskim godinama počinju se slaviti i rođendani kraljice Marije kao i nasljednika prijestolja Petra, Dan sv. Ćirila i Metoda. (*Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 673.

<sup>41</sup> Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske* (drugi dio), (Zagreb, August Cesarec Zagreb, 1990.), str. 222.

<sup>42</sup> *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, zapisnik od 1. rujna 1922., nije pagirano.

dalje su pohađali svete mise nedjeljom kao i one vezane za važnije datume.<sup>43</sup> Iako se u Spomenici nigdje ne navodi, ukidanjem viših razreda i otvaranjem već spomenute gimnazije, škola je počela nositi ime Niža pučka škola u Križevcima. Promjena imena vidljiva je na pečatu kojim je završen ljetopis za šk. god. 1921./1922. godinu. Pečat je otisnut na 663. stranici Spomenice.<sup>44</sup> Pečat je ovalnog oblika s nazivom škole na rubu i grbom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u sredini. Unatoč obilježavanjima datuma i događaja vezanima uz novu državu, škola je nastavila obilježavati obljetnice stradavanja Zrinskog i Frankopana. Na inicijativu Braće hrvatskog zmaja, 23. lipnja 1923., učenici i učitelji prisustvovali su svečanom otkrivanju spomen-ploča križevačkim velikanima dr. Franji Markoviću, Ognjanu Štrigi i Ivanu barunu Zakmardiju.<sup>45</sup> Ovaj događaj opširno je opisan i u listu *Dom i svijet*, a proslavi su uz učitelje, učenike i građanstvo osim Braće hrvatskog zmaja prisustvovali Sokolaši, zastupnici Hrvatske žene, izaslanici Akademije, Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika, kazališta, općine grada Zagreba, Pjevačkog društva Zvono i mnogi drugi.<sup>46</sup> Već godinu dana nakon ovog velikog slavlja Križevčana i hrvatskih društava, potkraj srpnja 1924. godine naredbom ministra prosvjete Svetozara Pribićevića zabranjeno je nastavnicima i učenicima učlanjivanje u gimnazijska ili sportska društva koja imaju separatistički, *plemenski karakter*, što je u Hrvatskoj značilo zabranu učlanjivanja u sva društva koja su u nazivu imala oznaku nacije, s tim da se mogu učlanjivati u Jugoslovenski sokol.<sup>47</sup> Pribićević i ostali ministri prosvjete u Kraljevini SHS često su selili hrvatske profesore i učitelje iz mjesta u mjesto, neke su umirovili prije stjecanja uvjeta za mirovinu dok su neki i otpušteni iz službe.<sup>48</sup> U križevačkoj Nižoj pučkoj školi došlo je do velikih promjena u *Zboru učitelja* u školskoj godini

1922./1923. uzrokovanih premještanjem, umirovljenjem ili smrću učitelja. Kasnije se isto dogodilo u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske, odnosno Druge Jugoslavije (vidi tablicu 1).<sup>49</sup> Na kraju ljetopisa za školsku godinu 1924./1925. udaren je pečat iz kojeg se može vidjeti da je škola promijenila naziv u Državna osnovna škola u Križevcima.<sup>50</sup>

O izboru Stjepana Radića za ministra prosvjete u radikalsko-radićevskoj vladi (vlada Narodnoga sporazuma) u Spomenici se ne govori. Radić je bio ministar prosvjete od 17. studenog 1925. do 15. travnja 1926. godine.<sup>51</sup> Osim nekoliko ministrovih dekreta koji se spominju u Spomenici nemamo o ministarskom djelovanju Stjepana Radića ništa. Iako Radić kao ministar nije uspio provesti sve zamisli koje je imao vezane za školstvo, jedna od njih ipak je zabilježena u Spomenici. Naime, Radić i HSS ponovno su se počeli zalagati za opismenjavanje. Tečajeve za nepismene najčešće je provodila Seljačka sloga, kulturno-prosvjetno društvo Hrvatske seljačke stranke, i to uz pomoć učitelja i ostali pismenih građana.<sup>52</sup> Tako je na zajedničkoj sjednici održanoj 2. prosinca 1925. godine *Zbor učitelja Državne osnovne škole u Križevcima* odlučio pokrenuti analfabetske tečajeve te zadužio četiri učitelja za provedbu. U Spomenici se još navodi i da je tečaj bio jako uspješan.<sup>53</sup> Isti sastanak zabilježen je i u *Zapisniku Sjednice Zbora učitelja Državne osnovne škole u Križevcima* 2. prosinca 1925. godine. U Zapisniku stoji da bi se uz predstavnike Seljačke sloge u pomoć oko suzbijanja analfabetizma trebalo uključiti i predstavnike: *Hrvatskog sokola, Jugoslavenskog sokola, Pjevačkog društva Kalnik, Hrvatskog gospojinskog društva, Hrvatske čitaonice, Zborove učitelja realne gimnazije, učiteljske škole, srednje i niže gospodarske škole* itd.<sup>54</sup> Da se učenici (i građani) ponovno mogu učlanjivati u društva koja su

<sup>43</sup> Ovo nam potvrđuju i zapisnici sjednica zbora učitelja od 16. rujna 1929. u kojem se navodi pod točkom VII. dnevnog reda da *misama ima dolaziti cjelokupni učiteljski zbor*, kao i zapis od 7. svibnja 1934. da djeca imaju polaziti crkvu kao i do sada. (*Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, zapisnik od 1. rujna 1929. i 7. svibnja 1934., nije pagirano.)

<sup>44</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 663.

<sup>45</sup> Isto, str. 668.

<sup>46</sup> »Kulturno slavlje u Križevcima«, *Dom i svijet*, (Zagreb, 1923.), br. 14., (15. srpnja 1923.), str. 224.

<sup>47</sup> B. Janjatović, »Karađorđevićeva centralizacija i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini SHS)«, str. 75.

<sup>48</sup> Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, (pretisak Zagreb, Školska knjiga, 1992.), str. 212.

<sup>49</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 72- 821.; *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, fond Osnovne škole Ljudevita Modeca Križevci, šk. god. 1922.-1937.

<sup>50</sup> Isto, str. 682.; Sam pečat je također izmijenjen te je sad okruglog oblika, a između grba i imena škole dodan je i naziv države tj. Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

<sup>51</sup> Ivan Mužić, *Stjepan Radić u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.), str. 213. i 218.; O Radiću kao ministru prosvjete vidi u Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, str. 299.-315.

<sup>52</sup> Suzana Leček, »Seljačke sloga i počeci nacionalne kampanje opismenjavanja«, u: Damir Agičić (glavni urednik), *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević zbornik povodom 70. rođendana*, (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2003.), str. 363. – 378., na str. 371.; Suzana Leček, »«Ne možemo samo čekati» – Seljačka sloga i izvaninstitucionalna prosvjeta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (1925. – 1941.)«, *Cris*, vol. XXIV, br. 1, (Križevci, 2022.), str. 44-58.

<sup>53</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 711.

<sup>54</sup> *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, zapisnik od 2. prosinca 1925., nije pagirano.

u nazivu imala oznaku nacije, saznajemo iz Naredbe broj 13772 ministra prosvjete od 22. listopada 1925. godine kojom je školskoj omladini dozvoljeno polaziti i vježbati u Hrvatskom sokolu, a naredbom od 21. prosinca 1925., broj 75463 dozvoljeno je ponovno djelovanje Saveza hrvatskih učiteljskih društava.<sup>55</sup> Zanimljivo je, da su u školskoj godini 1927./1928. točnije 25. studenog učitelji zamoljeni da sakupe što više priloga za izgradnju spomenika prvom hrvatskom kralju Tomislavu, a da se u spomenici ništa ne govori o obilježavanju 1000. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva 1925. godine u Zagrebu iako je na proslavi bio kralj s kraljicom.<sup>56</sup> Povodom sakramenta sv. Potvrde 7. – 9. lipnja 1927. u Križevcima je boravio nadbiskup dr. Antun Bauer. Na odlasku iz grada nadbiskup je posjetio učenike i učitelje u školskoj zgradi i tom prilikom su ga učenici dočekali pjesmom *Ljubimo te naša diko*, a ispratili ga *Lijepom našom*.<sup>57</sup> Iz svega navedenog, ali i ostalih zapisa u Spomenici možemo zaključiti kako se stav prema zajedničkoj državi južnih Slavena pomalo mijenja te da jača nezadovoljstvo, da se traži demokratizacija sustava, državne i upravne reforme, sprječavanje korupcije, vraćanje imena društva s hrvatskim predznakom, odnosno da u Hrvatskoj ponovno jača nacionalna svijest.

## DRŽAVNA OSNOVNA ŠKOLA U KRIŽEVCIMA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

Stjepan Radić i Svetozar Pribićević, dva političara koja su do 1927. godine bili na dijametralno suprotnim stranama stvaraju Seljačko-demokratsku koaliciju nadajući se smirenju situacije u državi. Na zaokret u politici srpski radikali odgovaraju atentatom u Narodnoj skupštini u Beogradu na narodne zastupnike iz redova

HSS-a. U ljetopisu Državne osnovne škole u Križevcima o ovom događaju je zapisano slijedeće: »U Narodnoj Skupštini, na sastanku predstavnika cijelog našeg naroda, na dan 20. lipnja 1928. jedan narodni poslanik ne misleći na posljedice, što će ih njegov čin donijeti narodu i državi, hvata oružje i puca u svoje drugove. Njegov čin donosi odmah smrt dvojici predstavnika hrvatskog naroda i to dr. Đuri Basaričeku i Pavlu Radiću, dok teško ranjen ostaje njegov ljubimac, učitelj i propovjednik narodni Stjepan Radić. On umire 8. kolovoza 1928. Slava hrvatskim mučenicima«.<sup>58</sup> Učenci i učitelji su 1. listopada 1928. godine prisustvovali projekciji filma *Veliki vođa hrvatskog naroda Stjepan Radić u životu i smrti*.<sup>59</sup> Spomenica dalje ne donosi informacije o političkoj situaciji u zemlji, niti odlukama kralja koje će dovesti do diktature. Da je došlo do promjene u državi i njenom uređenju vidimo po zapisu 7. listopada 1929. godine koji govori o proglašenju zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja. Nadalje se donosi novi naziv države *Kraljevina Jugoslavija* te donosi podjela uprave na banovine, srezove i općine.<sup>60</sup> Posebnim zakonima kralja Aleksandra, u vrijeme diktature, bila su zabranjena sve institucije i društava koja su isticala nacionalno ime. Tako je i Državna osnovna škola iz svojeg pečata morala izbaciti natpis Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.<sup>61</sup> Ponovno je zabranjeno ime Hrvatskog sokola i osnovan Sokol Kraljevine Jugoslavije.<sup>62</sup> Ostali podatci koji nam govore o novom poglavlju zajedničke države vezane za školu i grad Križevce su posjete banova Savske banovine dr. Josipa Šilovića 5. lipnja 1930. i dr. Ive Perovića 2. svibnja 1931. godine. Posjet pet ministara iz Kraljevskog Ministarstva 13. studenog 1930. godine te zapisi iz Spomenice da su dana 6., 7., i 8. rujna 1930. godine na velikoj svečanosti u Beogradu izmijenjene » stare, slavom ovjenčane vojničke zastave s novim jugoslavenskim zastavama«.<sup>63</sup> Veliki finale učestalih posjeta važnih

<sup>55</sup> Isto, zapisnik od 31. siječnja 1926., nije pagirano.

<sup>56</sup> Isto, zapisnik od 19. studenog 1927., nije pagirano; J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske* (drugi dio), str. 318.

<sup>57</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 721.

<sup>58</sup> Isto, str. 732. i 733.

<sup>59</sup> Isto, 733.

<sup>60</sup> Isto, str. 740.

<sup>61</sup> Isto, str. 744.

<sup>62</sup> *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, zapisnik od 2. rujna 1930., nije pagirano.

<sup>63</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 743., 747., 748. i 751; Josip Šilović (Praputnjak kraj Bakra, 8. rujna 1858. – Zagreb, 9. svibnja 1939.), hrvatski pedagog, sveučilišni profesor, rektor Sveučilišta u Zagrebu, saborski zastupnik, ban Savske banovine i senator. Šilović je imao teško djetinjstvo. Bio je dijete iseljenika koji je stradao kao šumski radnik ostavivši za sobom udovicu s četvero djece. Njegovo siromašno djetinjstvo dovedeno je u vezu s njegovim izuzetnim humanitarnim radom. Nakon završenog studija prava i habilitacije, stječe naslov doktora prava 1884. na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Nakon rada u sudstvu i upravi, od 1894. redoviti je profesor kaznenog prava, kaznenog postupka i filozofije prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Godine 1898./1899. obnaša dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu. Osnivač je hrvatske moderne nastave kaznenog prava. Vladao je s pet jezika i stenografijom. Bio je zastupnik Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskom saboru. Kasnije je bio ban Savske banovine (od 1929.) i senator. Uz svoj rad na Sveučilištu intenzivno se bavio karitativnom djelatnošću. Bio je dugogodišnji predsjednik Narodne zaštite - Saveza dobrotvornih društava te jedan od urednika publikacije *Narodna zaštita*. Nazivali su ga ocem naše socijalne politike, a naročito naše zaštite djece

državnih dužnosnika gradu i školi dogodio se 3. lipnja 1931. godine. Naime, uprava škole je bila službeno obaviještena da će grad tj. školu posjetiti kralj Aleksandar Karađorđević.<sup>64</sup> Kralj je nakon proglašenja diktature 6. siječnja 1929. godine, a kako bi smirio uzavrele strasti nakon atentata na Stjepana Radića u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1928. godine, pokušao ukloniti posrednike između sebe i naroda te je u svoje ruke preuzeo zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast zabranivši rad parlamenta. Kako bi uspio zadržati svu vlast, kralj je morao dobiti narod na svoju stranu. To je želio postići tako da se predstavi narodu kao dobar i brižljiv vladar te je počeo obilaziti državu. U sklopu jednog obilaska Savske banovine kralj je obišao i Križevce.<sup>65</sup> Kralj je u Križevce stigao u automobilu iz Zagreba. Sam dolazak kralja opisan je u Spomenici: »I došao je sretan čas. Zvona zazvoniše, mužari zagrmiše, a iz tisuću grla čulo se je Živio kralj Aleksandar I.!«<sup>66</sup> Učenici su bili postavljeni oko slavluka ispred Grand hotela u vlasništvu obitelji Brenner.<sup>67</sup> Oko pola 10 sati projurio je auto s kraljem, a djeca ga nisu uspjela pravo ni vidjeti. Iako su se učenici i *Učiteljski zbor*, zbog najave posjeta školi, pripremili za kraljev posjet i ukrasili školu, na kraju taj posjet ipak nije bio u protokolu. Saznavši za to ravnatelj škole Ljudevit Topljak poduzeo je sve ne bi li kralj na kraju ipak posjetio školu. To mu je na kraju i pošlo za rukom u trenutku kada je povorka posjetila vatrogasno spremište. Nakon razgovora ravnatelja s maršal generalom Dimitrijevićem, koji je bio u kraljevoj pratnji i koji je omogućio ravnatelju da zamoli kralja da posjeti školu, kralj je poziv prihvatio i sa svitom posjetio školu. O posjetu

škole u Spomenici je poduži zapis. Učenici i učitelji su kralja pozdravili državnom himnom, a na kraljev zahtjev učenici su otpjevali još nekoliko narodnih pjesama. Kralja je ravnatelj škole pozdravio riječima: »Naše Kraljevsko Veličanstvo! Ovaj prosvjetni hram zapisa će u Spomenicu svoju zlatnim slovima ovaj nadasve svečani čas, što ga evo proživljavamo, kada se naše Kraljevsko veličanstvo udostojilo, da ga počasti svojim milostivim kraljevskim posjetom. Vladar narodne krvi, Kralj ujedinitelj, stvoritelj velike Jugoslavije, ljubimac naroda svojega, dođe evo uzdanici narodnoj, da joj poda duha i poleta za velike jugoslavenske ideale za koje ju odgaja svjesno nacionalno učiteljstvo, kojemu u ovoj školi stojim na čelu. Hvala, viteški naš Kralju! Kraljuj nam dugo i sretno! Bog nam Te čuvao!«<sup>68</sup> Kralj je prilikom odlaska naglasio: »Učiteljstvo u Kraljevini Jugoslaviji ima osobit poziv«, upisao se u Spomenicu škole i uputio prema grkokatoličkoj katedrali Presvete Trojice.<sup>69</sup> U pratnji su mu bili ministar dvora Bogoljub Jevtić, maršal dvora general Aleksandar Dimitrijević, ban Savske banovine dr. Ivo Perović i mnogi drugi.<sup>70</sup>

U školskoj godini 1930./1931. došlo je ponovno do promjene izgleda pečata škole. On je sada u skladu sa Zakonom o jeziku dobio uz latinični natpis i onaj na ćirilici.<sup>71</sup> Na pečatu je pisalo Državna osnovna škola Križevci; Kraljevina Jugoslavija s grbom Kraljevine Jugoslavije u sredini.<sup>72</sup> Uz već standardne obljetnice od školske godine 1933./34. počele su se slaviti i obilježavati datumi vezani za Vuka Stefanovića Karadžića, Petra Petrovića Njegoša, »20-godišnjicu stupanja Južnosrbijanaca u srpsku vojsku« i dr.<sup>73</sup> Zanimljivo je da su

te promicateljem brojnih dobročinstava i humanih akcija. Tijekom Prvoga svjetskog rata na dužnosti je ravnatelja Ureda za pomoć stradalima u ratu. Već mu suvremenici u zasluge ubrajaju spašavanje velikog broja izgladnjelih djece i mladeži iz Istre, Bosne te južnih dijelova Hrvatske. (Tomislav Bogdanović, »Đuro Basariček i njegov doprinos akciji zbrinjavanja gladne istarske, dalmatinske i bosansko-hercegovačke djece u vrijeme Prvoga svjetskog rata« *110 godina Hrvatske seljačke stranke* (Zagreb: Matica hrvatska, 2015.) str. 125.-139., na str.128.)

Ivo Perović (Arbanasi, 1882.-1958.), hrvatski političar. Obnašao dužnost velikog župana Splitske oblasti, pomoćnika ministra unutar-njih poslova. 1931.-1935. obnaša dužnost bana Savske banovine, kasnije savjetnik maloljetnog kralja Petra II. Karađorđevića.

<sup>64</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 753.

<sup>65</sup> HDA u Zagrebu, fond 145.2, *Savska banovina*, Odjeljak upravnog odjeljenja za državnu zaštitu Savske banovine, kutija 4, 1931. godina; Uz Križevce kralj je 3. lipnja posjetio i Koprivnicu, Đurđevac, Bjelovar, Vrbovec, Virje, Novigrad, Čazmu, Kloštar, Dugo Selo.; Ines Kokor, *Posjet Aleksandra I. Karađorđevića Savskoj banovini u vrijeme diktature*, diplomski rad, (Zagreb, 2017.), str. 10.

<sup>66</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 753.

<sup>67</sup> Brennerov Grand hotel i kavana nalazio se na uglu Strössmayerovog i Nemčićevog trga. Danas je u toj zgradi poslovnica Erste i Steiermarkische banke.

<sup>68</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 755.

<sup>69</sup> Isto, str. 755.-756.; Običaj škole je bio da su se u Spomenicu upisivali svi važniji posjetitelji. Tako se danas u Spomenici Osnovne škole »Vladimir Nazor« Križevci tj. *Spomenici Obće pučke škole križevačke* mogu pronaći potpisi bana Dragutina Khuena Héderváryja, nadbiskupa Antuna Bauera, nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca Aleksandra Karađorđevića i mnogih drugih.

<sup>70</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 756.

<sup>71</sup> Kako bi učvrstio diktaturu i svoju vlast kralj Aleksandar Karađorđević donio je dva zakona: Zakon o kraljevoj vlasti i Zakon o zaštiti države. Njima su u državi ograničene građanske slobode: sloboda tiska, mišljenja, sastajanja i udruživanja. Kralj je smatrao kako su nesuglasice između Hrvata i Srba glavni uzrok narodnog nejedinstva u državi. Zbog toga je zabranjena upotreba nacionalnih imena i svih društva koja su u nazivu isticala nacionalno ime. Isticati se nisu smjele niti nacionalne zastave nego samo državna zastava.

<sup>72</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 756.

<sup>73</sup> Isto, str. 772.

učenici obilježavali i obljetnice vezane za i 80. rođendan Nikole Tesle 24. svibnja 1936. godine<sup>74</sup>

U Spomenici je osmrtnicom za kralja Aleksandra zabilježena njegova smrt. Radi se o obrascu koji se slao na škole i koji su ravnatelji prepisali u školsku spomenicu. O atentatu zapisano je: »Dana 9. oktobra 1934. godine strahovita je tragedija zaurala u srcima cijelih jugoslavenskih naroda. U francuskom gradu Marseju (Marseille) smrtno pogođen od hica izbezumljenog zločinca i tuđeg plaćenika ispustio je Svoju plemenitu dušu naš Veliki Kralj Aleksandar I. Ujedinitelj.«<sup>75</sup> Dana 10. listopada objavili su učitelji svojim učenicima tužnu vijest o tragičnoj smrti kralja i položili zakletvu njegovom veličanstvu kralju Petru II., 13. listopada služena je svečana misa zadušnica u župnoj crkvi sv. Ane., 14. listopada održana je u Hrvatskom domu komemoracija, a 14. i 15. listopada u Zagrebu su bili izloženi posmrtni ostaci kralja Aleksandra, kojima su se u ime škole poklonile nastavnice Jelisava Ferkić i Marija Smrček. *Učiteljski zbor* Državne narodne osnovne škole u Križevcima je 17. listopada 1934. godine održao Žalobnu sjednicu. Upravitelj škole, Ljudevit Topljak održao je govor kojega je započeo riječima: »Cjelokupno učiteljstvo u dragoj nam domovini Jugoslaviji porazila je teška i preteška vijest, da je naš Uzvišeni Vladar, mudri, hrabri i viteški Kralj Aleksandar I. Karađorđević pogođen ubojitom zločinačkom rukom – zauvijek zaklopio svoje blage i brižne očinske oči... I u ovome času, kad je cijeli jugoslavenski narod zavijen u crninu, mi smo svjesni velike ostavštine, koju nam je namro neustrašivi i Viteški Kralj Ujedinitelj i Otac Domovine Aleksandar I. Karađorđević i svečano se zavjetujemo, da ćemo do posljednjega svoga daha čuvati kao svetinju Njegove riječi: »Čuvati jedinstvo naroda i cjelinu državnu to je najviši cilj Moje vladavine, a to mora biti i najviši zakon za mene i za svakoga.«<sup>76</sup> Žalobnu sjednicu 18. listopada održalo je i Jugoslavensko učiteljsko udruženje za grad Križevce u Hrvatskom domu. Kralj je sahranjen 18. listopada u Beogradu, a na sahrani je u ime škole bio prisutan učitelj Pavle Klobučar.<sup>77</sup> Samom sahranom odavanje počasti ubijenom kralju nije prestalo. Trideset dana nakon atentata na kralja Aleksandra 9. studenog,

učenici su s *Učiteljskim zborom* prisustvovali žalobnom spomenu u župnoj crkvi. Učenicima i učiteljima je 30. studenog prikazan film *Život, rad i sahrana blagopočivšeg Viteškog kralja Aleksandra I. Ujedinitelja*. U žalosti je proslavljena obljetnica ujedinjenja i kraljev rođendan, a »učenici i učitelji su 6. travnja prisustvovali 6 mjesecom pomenu u pravoslavnoj crkvi sv. Save za blagopočasnog Kralja Ujedinitelja, a 14. travnja svečanom otkrivanju biste kralja Aleksandra u gimnazijskoj zgradi.«<sup>78</sup>

## DRŽAVNA NARODNA ŠKOLA – RAZDOBLJE BANOVINE HRVATSKE I NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Na kraju ljetopisa za školsku godinu 1934./1935. udaren je pečat iz kojeg saznajemo da je škola promijenila ime iz Državne osnovne škole u Državnu narodnu školu Križevci. Pečat je i dalje dvojezičnog natpisa, latiničnice i ćirilice. U razdoblju od 1935. do 1939. godine nemamo nikakvih zapisao o društvenom ili političkom stanju u državi. Jedini zapis koji nam svjedoči o konstantno dobrim odnosima između škole i Katoličke crkve je posjet nadbiskupa dr. Alojzije Stepinaca školi. On je u pratnji grkokatoličkog nadbiskupa dr. Dionizija Njaradija dana 20. lipnja 1936. godine posjetio školu i potpisao se u njenu Spomenicu. Nadbiskup Stepinac u Križevce je došao povodom sakramenta sv. potvrde.<sup>79</sup> Nakon 37 godina službe, 15. srpnja 1939. godine, u mirovinu je otišao upravitelj škole Ljudevit Topljak. U križevačkoj školi je radio 19 godina od kojih je 17 bio ravnatelj škole. Od škole i kolega oprostio se riječima: *Na odlasku želim, da ova škola bude i u buduće žarište svega što je lijepo, dobro i plemenito.* »Neka iz nje izlaze dobri kršćani, poštene i kvalitetni ljudi i čelik Hrvati. Z Bogom draga školo!«<sup>80</sup> Do izbora novog ravnatelja školom je kao privremena ravnateljica upravljala učiteljica Štefanija Živoder. Privremenu upravu nad školom je 5. listopada 1940. godine preuzeo Josip Grotić koji je

<sup>74</sup> Isto, str. 790.; Nikola Tesla rođen je u Smiljanu 9. ili 10. srpnja 1856. godine, učenici su, najvjerojatnije, njegov rođendan obilježili ranije jer su u srpnju školski praznici.

<sup>75</sup> Isto, str. 779. i 780

<sup>76</sup> *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, zapisnik Žalobne sjednice 17. listopada 1930., nije pagirano. Zanimljivo je da su na sličan način zapisani nekrolozi za Franju Josipa I. (*Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 643.) i Petra I. Karađorđevića (*Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 657.)

<sup>77</sup> Isto, str. 780.

<sup>78</sup> Isto, str. 780.; U narednim godinama 9. listopada obilježavale su se godišnjice smrti kralja Aleksandra I.

<sup>79</sup> Isto, str. 791. i 792.

<sup>80</sup> Isto, str. 814.

27. rujna 1940. imenovan za stalnog ravnatelja škole.<sup>81</sup> U oproštajnom govoru upravitelja Ljudevita Topljaka ponovno se, nakon propasti diktature i slabljenja političke vlasti iz Beograda (pada vlade Milana Stojadinovića), javljaju težnje za rješavanjem hrvatskog nacionalnog pitanja. Odnosno, osjeća se promjena stava prema nacionalnom pitanju nakon parlamentarnih izbora 1938. godine koje je u skladu s tadašnjom politikom Hrvatske vezanom za ukidanje svih oblika nejednakosti u državi te željom za nekim oblikom samoodređenja. Sporazumom Cvetković-Maček djelomično je riješeno hrvatsko pitanje kao i mogućnost za, kakav takav, opstanak jugoslavenske države.<sup>82</sup>

U Spomenici za školsku godinu 1939./1940. saznajemo vrlo malo. Napisan je na malo više od jedne stranice. Najveći dio posvećen je osnutku Banovine Hrvatske 26. kolovoza 1939. godine. Osim te informacije Spomenica donosi ime bana Banovine Hrvatske dr. Ivana Šubašića te odjelnog predstojnika za prosvjetu profesora Izidora Škorjača.<sup>83</sup> Upravitelj škole Josip Grotić 1. travnja 1941. godine je bio mobiliziran, a upravu je ponovno preuzela Štefaniya Živoder. O samom početku Drugoga svjetskog rata u Spomenici piše: »Tih dana nadvili su se nad našom domovini tmurni oblaci. Priroda se je budila na novi život, ali ljudi su bili potišteni. Hrvatskom je zavladała neka teška neobična tišina. Svi su osjećali, da se nešto sprema. Svi su očekivali nešto neobično, ali svi su šutjeli. I najednom 6. travnja 1941. ponio se glas »rat«. Jugoslavija se je raspala, a 10. travnja 1941. proglašena je Nezavisna Država Hrvatska na čelu s Poglavnikom dr. Antom Pavelićem. Hrvatska je bila u zastavama, a u crkvama su se služile mise zahvalnice.<sup>84</sup> U ovom šturom prikazu raspada Prve Jugoslavije kao da nema euforije i ushita, nema prevelikog slavlja što možemo pripisati ratnoj opasnosti i neizvjesnosti, ali i strahu što donosi budućnost. Kako se povijest ponavlja tako je vojska ponovno, kao u Prvom svjetskom ratu, zauzela prostorije škole zbog čega je nastava bila prekinuta u travnju do polovice svibnja.<sup>85</sup> Nastava je završila

29. lipnja svečanom podjelom Spomen svjedodžaba učenicima IV. razreda kao trajna uspomena na »davno željno očekivanu Nezavisnu Državu Hrvatsku«.<sup>86</sup> U kolovožu 1941. ponovno je kao ravnatelj škole potpisan Josip Grotić, ali je početkom školske godine 1941./1942. opet mobiliziran.<sup>87</sup> Od rujna 1941. otvara se Učiteljska škola, a u Podgajcu osnovna (četverorazredna) škola. Od važnijih datuma ili obilježavanja državnih događaja ljetopis za šk. godinu 1941./1942. donosi samo kratke informacije. Tako saznajemo da se 10. travnja 1942. prigodnim programom proslavila prva godišnjica Nezavisne Države Hrvatske svečanom sjednicom *Učiteljskog zbora* te da je na trajno sjećanje obilježavanja prve godišnjice osnovan školski vrt. Od ostaloga saznajemo da su učenici sudjelovali u priredbi Zimske pomoći 26. siječnja 1942., koju je organizirao grad Križevci. Istog mjeseca osnovan je podmladak *Hrvatskog crvenog križa* te da su učenici u lipnju obilježili tjedan Hrvatske majke i djeteta.<sup>88</sup> Slične dobrotvorne akcije provodile su se u Križevcima i za vrijeme trajanja Prvoga svjetskog rata.<sup>89</sup>

Nastava u školskoj godini 1942./1943. započela je 17. kolovoza, ali je prekinuta od 28. studenog 1941. do 15. veljače 1943. godine. Naime, gradsko poglavarstvo je sve školske zgrade u Križevcima predalo na raspolaganje Ministarstvu domobranstva. Zgrada pučke škole je od 15. veljače djelomično vraćena za održavanje nastave, tj. polovinu zgrade i dalje koristi vojska, a druga polovina koristila se za nastavu. Međutim, tu polovinu za nastavu, osim pučke škole, koristile su gimnazija i Učiteljska škola. Pučka škola koristila je samo četiri učionice, a nastava se odvijala tako da je svako odjeljenje imalo nastavu samo tri dana u tjednu. Kasnije, krajem ožujka vojska je skroz preuzela zgradu osnovne škole. Nastava se odvijala u zgradi gimnazije, a školski je inventar razmješten u razna skladišta i tavane.<sup>90</sup> Dana 22. ožujka 1943. logornik Fištrović održao je sastanak s učiteljima prilikom preuzimanja logorništva u Križevcima. Obrazložio je smjernice svoga rada i zatražio od

<sup>81</sup> Isto, str. 815. i 817.

<sup>82</sup> O sporazumu više u: Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković Maček*, (Beograd: Institut društvenih nauka, 1965.).

<sup>83</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 815.; Izidor Škorjač (Resnik pokraj Zagreba 1879. – 1960.), profesor u raznim gimnazijama u Hrvatskoj i Srbiji. Od 1928. zaposlen na zagrebačkoj Trgovačkoj akademiji (1928. – 1939.), a od 1925. aktivan u Seljačkoj slozi. Tijekom 1920-ih jedan je od urednika *Seljačke prosvjete*. Nakon osnivanja Banovine Hrvatske dolazi na čelo Odjela za prosvjetu (1939.–1941.). (Suzana Leček, »Ne možemo samo čekati« – Seljačka sloga i izvaninstitucionalna prosvjeta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (1925. – 1941.).« *Cris*, vol. XXIV, br. 1, (Križevci 2022.), str. 44-58. na str. 51.

<sup>84</sup> Isto, str. 818.

<sup>85</sup> Vidi: Bogdanović, *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, str. 191.-205.

<sup>86</sup> *Spomenica Obće pučke škole križevačke*, str. 818.

<sup>87</sup> Isto, str. 818.

<sup>88</sup> Isto, str. 819. i 820.

<sup>89</sup> Vidi: Bogdanović, *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, str. 134.-165.

<sup>90</sup> Isto, str. 824.

učitelja da ga u tome podrže.<sup>91</sup> Ovo je jedini zapis iz razdoblja NDH koji bi mogao imati političke konotacije vezane za školu. Važniji su datumi i proslave ove školske godine: druga godišnjica proglašenja NDH 10. travnja; 3. lipnja održana je Priredba majke i djeteta, hrvatsko Antunovo 13. lipnja, Dan narodnih žrtava 20. lipnja.<sup>92</sup>

Za školske godine 1943./1944. i 1944./1945. u Spomenici ne postoje zapisi. U zapisu iz 1945./1946. saznajemo da je od 1943. godine školska zgrada bila u rukama vojske NDH, tj. služila je za »...nastambu okupatorske vojske. Nakon oslobođenja Križevaca tj. nakon 8. V. 1945. bude zgrada opet predana na uporabu školi.«<sup>93</sup> Nastava je nakon obnove i uređenja školske zgrade započela 15. rujna 1945.<sup>94</sup>

## ZAKLJUČAK

Namjena školskih spomenica je da bilježe rad, važnije datume i događaje vezane za pojedine škole. Ipak, škole nisu zatvorene cjeline i one žive s mjestom odnosno društvom u kojem djeluju, ali na školu djeluju i širi društveni i politički utjecaji. Upravo, na te šire, društveno-političke utjecaje nije ostala imuna ni osnovna/niža pučka škola u Križevcima u međuratnom i ratnom razdoblju od 1918. do 1945. godine. Njihov utjecaj je bio velik, iako je u Spomenici o njima zapisano vrlo malo. Međutim, čitajući tekstove Spomenice *Obće pučke škole križevačke* »između redaka« i uspoređujući ih s drugim izvorima možemo doći do određenih zaključaka vezanih za utjecaj društveno-političkih zbivanja na školu. Iako je Spomenica u cijelom praćenom razdoblju bila podložna cenzuri školskih nadzornika, koje je postavljalo ministarstvo školstva, i koji su redovito pregledavali ljetopise u Spomenici, ipak se u njoj osjeća društveni i politički utjecaj na rad škole. Vidljivo je da sa slabljenjem centralne vlasti dolazi do većeg isticanja hrvatske nacionalne svijesti i obratno. U razdoblju od stvaranja zajedničke države Kraljevstva SHS pa do Vidovdanskog ustava i stvaranja Kraljevine SHS u tekstovima u Spomenici često se spominje hrvatstvo (hrvatski mučenici Zrinski i Frankopan, hrvatski narod koji čezne za slobodom, itd.). U Kraljevini SHS ili u razdobljima kada jača centralizam i unitarizam, odnosno vlast srpskih radikala, više se obilježavaju srpski blagdani i datumi važni za srpski narod, a koji se do tada nisu obilježavali: Vidovdan, Dan sv. Save, spomen na

Kosovsku bitku, datumi vezani za Vuka Stefanovića Karadžića, Petra Petrovića Njegoša, 20-godišnjicu stupanja *Južnosrbijanaca* u srpsku vojsku, zabranjuju se društva s nacionalnim imenima itd. Slabljenjem vlasti radikala i jačanjem Hrvatske seljačke stranke, odnosno Seljačko demokratske koalicije, javlja se nezadovoljstvo i otpor državnoj vlasti i upravi, a ponovno jača nacionalna svijest koja se očituje vraćanjem imena s nacionalnim predznakom, ali i pjevanjem hrvatskih pjesama i himne prilikom obilježavanja važnijih datuma i događaja. Nakon atentata u Narodnoj skupštini u Beogradu zapisano je da je atentat izvršen na predstavnike hrvatskog naroda i slava hrvatskim mučenicima. Ovaj podatak govori o promjeni političke klime, ali i stavovima koji su tada vladali u križevačkoj školi. Uspostavom Kraljevine Jugoslavije ponovno imamo jaku državnu vlast koja diktira političku klimu i želju kralja da vlada bez posrednika između njega i naroda. Podrška kralju osjeti se u zapisima Spomenice, ali ne možemo zaključiti je li ona istinska, je li plod diktature ili oboje. Nakon atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića ponovno se u prvi plan hrvatske politike postavlja rješavanje hrvatskog pitanja koje je u konačnici riješeno uspostavom NDH (Hrvatska je bila u zastavama, a u crkvama su se služile mise zahvalnice). Ove političke promjene pratile su i promjene u učiteljskom kadru. Tako su 1921. i 1922. godine izmijenjeni gotovo svi učitelji i ravnatelj škole. Što indirektno govori o obračunu novih političkih sila s bivšim sistemom odnosno Austro-Ugarskom Monarhijom. Isto se dešavalo prilikom svih većih političkih promjena u navedenom razdoblju, odnosno prilikom proglašenja NDH ili FNRJ kada se također javljaju velike smjene u učiteljskom kadru. Da je križevačka škola bila atraktivna svjetovnoj i crkvenoj vlasti, govore i mnoge posjete dužnosnika. Tako su školu, između ostalih, posjetili banovi Savske banovine dr. Josip Šilović i dr. Ivo Perović, različiti ministri, sam kralj Aleksandar sa svojom svitom te nadbiskupi dr. Antun Bauer i dr. Alojzije Stepinac i mnogi drugi. Na kraju iz svega navedenoga, možemo zaključiti da su zapisi u Spomenici *Obće pučke škole križevačke* vrijedni spomenici za povijest križevačkog školstva i društveno političkih odnosa. Također, da su društveno-politički odnosi međuratnog i ratnog razdoblja 1918. – 1945. itekako utjecali na rad i kadar u Državnoj osnovnoj školi u Križevcima.

<sup>91</sup> Isto, str. 824.

<sup>92</sup> Isto, str. 824.

<sup>93</sup> Isto, str. 828.

<sup>94</sup> Isto, str. 830.

**Tablica 1.** Učiteljski zbor (vijeće) niže pučke škole križevačke/ Državne osnovne škole 1918.-1945. godine.<sup>1</sup>

| ime i prezime                                     | zanimanje                                                | predaje u školi od do   | napomena                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|-------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Nikola Pavić                                      | učitelj više, niže, stručne i šegrtske škole i ravnatelj | ravnatelj 1909. – 1921. | premješten 26. 8. 1921. u Klanjec za ravnatelja tamošnje škole                                                                                                                                                                                                                                  |
| Ljudevit Topljak                                  | niža dječjačka škola                                     | 1920. – 1939.           | u Križevce dolazi u šk. god. 1920./1921. s mjesta ravnatelja u Ždali, umirovljen 1939. godine                                                                                                                                                                                                   |
| Vjekoslava Matijević                              | niža djevojačka škola                                    | 1895. – 1922.           | premještena u školu Ferdinandovac 1. 9. 1922.                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Jelisava (Savica) Ferkić                          | niža djevojačka škola                                    | 1910. – 1945. i dalje   | -                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Valerija Kamenar                                  | niža djevojačka škola                                    | 1897. – 1922.           | premještena u školu Tomašinec, preminula 24. 12. 1922.                                                                                                                                                                                                                                          |
| Ljubica pl. Kranjčević                            | niža djevojačka škola                                    | 1884. – 1922.           | umirovljena 1. rujna 1922.                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Zora Flögl, udana Britvec (1928.)                 | niža dječjačka škola                                     | 1914. – 1929.           | prebačena 27. 8. 1922. iz dječjačke u djevojačku školu, 1929. zatražila dopust od 6 mjeseci zbog bolesti, ne predaje/ne vodi se od školske godine 1929. – 1930.                                                                                                                                 |
| Matija Mirt                                       | niža dječjačka škola                                     | 1879. – 1921.           | umirovljen 1. 11. 1921.                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Fran Arbes                                        | niža dječjačka škola                                     | 1910. – 1920.           | tijekom školske godine 1920./1921. privremeno umirovljen, njegovu nastavu preuzima Ljudevit Topljak                                                                                                                                                                                             |
| Gavro Segedi                                      | niža dječjačka škola                                     | 1908. – 1922.           | umirovljen 1922., preminuo 14. 11. 1930. u Križevcima                                                                                                                                                                                                                                           |
| Ivka Hibec                                        | niža dječjačka škola                                     | 1921. – 1922.           | privremeno zamjenjuje Matiju Mirta od 1. 11. 1921., nju vjerojatno od školske godine 1922./1923. zamjenjuje Milan Lulić                                                                                                                                                                         |
| Milan Lulić                                       | niža dječjačka škola                                     | 1922. – 1925.           | 1922. dolazi s mjesta ravnatelja u Trojstvu, 1925. premješten na Učiteljsku školu u Križevcima                                                                                                                                                                                                  |
| Dr. Mijo Selec                                    | vjeroučitelj                                             | 1922. – 1927.           | dolazi 6. 2. 1922. s mjesta kapelana u Gaju (Lipik), 27. 3. 1926. promoviran na Zagrebačkom sveučilištu u doktora teologije. Preseljen u Državnu realnu gimnaziju u Koprivnicu 1928.                                                                                                            |
| Ruža Vitković                                     | niža djevojačka škola                                    | 1922. – 1941. dalje?    | 1. 9. 1922. na vlastiti zahtjev premještena iz Gornjeg Tkalca                                                                                                                                                                                                                                   |
| Ladislav Ferenčić                                 | niža dječjačka škola                                     | 1922. – 1925.           | 1. 9. 1922. na vlastiti zahtjev premješten iz Križevačke Poljane                                                                                                                                                                                                                                |
| Darinka Belešić                                   | niža djevojačka škola                                    | 1922. – 1923.           | 1. 9. 1922. premještena iz Zagreba u Križevce, 1923. premještena iz Križevaca u Ferdinandovac                                                                                                                                                                                                   |
| Štefanija (Štefa) Beidinger (udana Živoder 1929.) | niža djevojačka škola privremena ravnateljica            | 1922.- 194?             | 1. 9. 1922. premještena iz Dubrovčaka Lijevog (pokraj Ivanić Grada), od 19. 10. 1939. privremeno upravlja školom do 5. 10. 1940. kada upravu preuzima Josip Grotić, za vrijeme Drugoga svjetskog rata zbog mobilizacije ravnatelja Josipa Grotića u nekoliko navrata privremeno upravlja školom |

<sup>1</sup> Spomenica *Obće pučke škole križevačke*, str. 72- 821.; *Zapisnik sjednica učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, fond Osnovne škole Ljudevita Modeca Križevci, šk. god.1922.-1937.

| ime i prezime                          | zanimanje                                      | predaje u školi od<br>do     | napomena                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|----------------------------------------|------------------------------------------------|------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Marija Smrček                          | niža dječjačka škola                           | 1922. – 1945. i<br>dalje     | 15. 9. 1922. na vlastiti zahtjev premještena iz Čazme                                                                                                                                                                                                                                              |
| Zvonimir Petek                         | niža dječjačka škola                           | 1925. – 1926.                | 23. 2. 1925. premješten iz Bjelovara                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Augustinović Dragica                   | kombinirani razredni<br>odjel (muški i ženski) | 1926. – 1927.                | 26. 4. 1926. započela službu u Križevcima u miješanom/kombiniranom razrednom odjelu                                                                                                                                                                                                                |
| Ivan Cimperšak                         | niža dječjačka škola                           | 1925. – 1926.<br>1928.-1933. | 21. 10. 1925. dolazi u školu u Križevcima, a od 26. 3. 1926. premješten u Sv. Klaru u Zagrebu, od šk. god 1928./1929. ponovno u križevačkoj školi do 27. 1. 1933. kada je premješten u Obljaj (BiH)                                                                                                |
| Velimir Lisac                          | niža dječjačka škola                           | 1926. – 1927.                | 30. 4. 1926. premješten iz Lukova Polja (blizu Zenice), tijekom šk. godine premješten u Gospić                                                                                                                                                                                                     |
| Ivka Radanović                         | niža dječjačka škola                           | 1926. – 1927.?               | u godini 1926. zamjenjuje Ljudevita Topljaka u nastavi koji je imenovan vršiteljem dužnosti školskog nadzornika u Križevcima, premještena u Vivodinu (pokraj Ozlja)                                                                                                                                |
| Olga Abramović<br>(udana Cigula 1928.) | niža dječjačka škola                           | 1926. – 1929.                | početkom školske godine 1929./1930. zatražila jednomjesečni porodiljni dopust, a onda po svojoj molbi premještena u Dubravu kod Gradeca, zamjenjuje je Vatroslav Lovašić koji se odmah vraća na svoje prijašnje radno mjesto praktički i ne preuzevši razred, kao stalna zamjena dolazi Nada Korić |
| Josip Horvat                           | vjeroučitelj                                   | 1928. – 1935.                | zamjenjuje dr. Miju Selca, 22. 5. 1934. otpušten iz državne službe                                                                                                                                                                                                                                 |
| Nada Breyer                            | kombinirani razredni<br>odjel (muški i ženski) | 1927. - 1941.?               | od školske godine 1929./1930. preuzima razred Zora Flögl, udane Britvec, a jedna paralelka se ukinula                                                                                                                                                                                              |
| Katanec Marija                         | niža djevojačka škola                          | 1927. – 1940.                | premještena iz škole u rujnu 1940.                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Nada Korić                             |                                                | 1929. – 19?                  | 1929. preuzima razred Olge Abramović udane Cigula,                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Klobučar Pavao                         | niža dječjačka škola                           | 1930. – 1935.                | premješten u listopadu 1930. iz Mača (pokraj Zlatara), na svoju molbu preseljen u Zagreb 1. 4. 1935.                                                                                                                                                                                               |
| Đurđica Cividini                       | niža djevojačka škola                          | 1930. – 1934.                | premještena u listopadu 1930. iz Vrbovskog, u školi predaje do 7. veljače 1934. kada je preseljena u Oroslavje                                                                                                                                                                                     |
| Ante Golob                             | niža dječjačka škola                           | 1931. – 1935.                | premješten školske godine 1931./1932. iz Lokava, na svoju molbu preseljen u Zagreb 5. 6. 1935.                                                                                                                                                                                                     |
| Filip Jugović                          | niža dječjačka škola                           | 1933. – 1934.                | premješten iz Krupnja (Srbija) 17. 1. 1933., na vlastiti zahtjev premješten u Zagreb 25. 9. 1934.                                                                                                                                                                                                  |
| Marija Jugović                         | niža djevojačka škola                          | 1933. – 1934.                | premještena iz Krupnja (Srbija) 17. 1. 1933., na vlastiti zahtjev premještena u Zagreb 25. 9. 1934.                                                                                                                                                                                                |
| Marija Kurpez                          | niža djevojačka škola/<br>niža dječjačka škola | 1934. – 1945. i<br>dalje     | premještena iz Plavšinaca (pokraj Novigrada Podravnog) 25. 9. 1934., u NDH umirovljena pa nakon rata reaktivirana u školu                                                                                                                                                                          |

| ime i prezime                   | zanimanje                                   | predaje u školi od do | napomena                                                                                                                                                                                    |
|---------------------------------|---------------------------------------------|-----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ivo Požežanac                   | niža dječjačka škola                        | 1934. – 1937.         | premještena iz Gornje Voće (pokraj Varaždina) 25. 9. 1934., 1937. je unaprijeđen za prosvjetnog referenta, a 6. 9. 1938. preseljen u Bisag (pokraj Novog Marofa)                            |
| Vera Požežanac                  | niža djevojačka škola                       | 1934. – 1938.         | premještena iz Gornje Voće (pokraj Varaždina) 25. 9. 1934., 6. 9. 1938. preseljena u Bisag (pokraj Novog Marofa)                                                                            |
| Gizela Valtrović                | niža djevojačka škola                       | 1935. – 1940.         | premještena iz Preloga 14. 3. 1935., premještena iz škole u rujnu 1940.                                                                                                                     |
| Anton Hausenblas                | niža dječjačka škola                        | 1935. – 1935.         | premješten na drugi posao 25. 5. 1935.                                                                                                                                                      |
| Katarina Hausenblas             | niža djevojačka škola                       | 1935. – 1940.         | premješten iz (?) 25. 5. 1935., premještena iz škole u rujnu 1940.                                                                                                                          |
| Ivan Mađarić                    | vjeroučitelj                                | 1936. – 1936.         | nadbiskupija ga imenuje za vjeroučitelja umjesto Josipa Horvata 9. 8. 1936., zamijenjen je 4. 9. 1936.                                                                                      |
| Anka Cerovski (udana Kovačević) | niža djevojačka škola                       | 1935. – 1941.         | premještena iz Kreštelovca (između Daruvara i Garešnice) 17. 10. 1935., u listopadu 1941. premještena u Zagreb                                                                              |
| Mijo Jagodar                    | vjeroučitelj                                | 1936. – 1941.         | postavljen za vjeroučitelja 4. 9. 1936., u ljeto 1941. premješten u Državnu realnu gimnaziju Daruvar                                                                                        |
| Đurđica Kučan                   | niža dječjačka škola                        | 1937. – 1945. i dalje | premještena iz Miholca (pokraj Križevaca) 4. 9. 1937.                                                                                                                                       |
| Božena Martić                   | niža dječjačka škola                        | 1938. – 1940.         | premještena iz Vinkovaca 10. 12. 1938., iz škole odlazi u rujnu 1940.                                                                                                                       |
| Alica Šnajder                   | niža djevojačka škola                       | 1938. – 1945. i dalje | na vlastiti zahtjev preseljena u Križevce 1. 12. 1938. iz Lužana (Oriovac),                                                                                                                 |
| Martin Crljenjak                | -                                           | 1939. – 1940.         | premješten iz Koprivnice tijekom školske godine 1939./1940. na vlastiti zahtjev u Križevce, odlazi iz škole u rujnu 1940.                                                                   |
| Ivana Crljenjak                 | -                                           | 1939. – 1940.         | premještena iz Koprivnice tijekom školske godine 1939./1940. na vlastiti zahtjev u Križevce, odlazi iz škole u rujnu 1940.                                                                  |
| Zdenka Vidović                  | -                                           | 1939. – 1945. i dalje | premještena iz Sv. Križa Začretja tijekom školske godine 1939./1940., u NDH umirovljena pa nakon rata reaktivirana u školu                                                                  |
| Ljudmila Jembrek                | -                                           | 1939. – 1941.?        | premještena iz Sv. Križa Začretja tijekom školske godine 1939./1940.                                                                                                                        |
| Dragutin Zuber                  | -                                           | 1940. – 1941.         | premješten iz škole u rujnu 1940., odlazi iz Križevaca tijekom ljetnih praznika 1941.                                                                                                       |
| Josip Grotić                    | - učitelj dječjačke škole i ravnatelj škole | 1940. – 1945. i dalje | premješten u školu u rujnu 1940., a 5. 10. 1940. preuzima upravu škole, u nekoliko navrata mobiliziran, boravio u NOP-u više od dvije godine, upravu škole ponovno preuzima od 20. 6. 1945. |
| Marija Grotić                   | -                                           | 1940. – 1945. i dalje | premještena u školu u rujnu 1940.                                                                                                                                                           |
| Anka Deutschbauer               | -                                           | 1940. – 1945. i dalje | premještena u školu u rujnu 1940.                                                                                                                                                           |
| Milka Jembrek                   | -                                           | 1940. – 194.?         | premještena u školu u rujnu 1940.                                                                                                                                                           |

| ime i prezime                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | zanimanje                         | predaje u školi od do    | napomena                                                                                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|--------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Krešimir Malčević                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | V. razred<br>privremeni ravnatelj | 1941. – 1945. i<br>dalje | premješten iz Međimurja kao izbjeglica u školu, prvo radi na kolonizaciji, a u školu dolazi nakon osnivanja V. razreda 30. 8. 1942., privremeno preuzeo upravu škole od 11. 12. 1942., mobiliziran i nakon rata vraća se u školu |
| Ruža Benoš                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                   | 1941. – 194?             | 7. 10. 1941. premještena iz Međimurja kao izbjeglica u školu, prije bila u Lasovcu (pokraj Bjelovara),                                                                                                                           |
| Ivan Šabarić                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | vjeroučitelj                      | 1941. – 1943.?           | zamjenjuje Miju Jagodara od 18. 10. 1941.,                                                                                                                                                                                       |
| Božidar Blažinčević                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                   | 1941. – 194?             | premješten 25. 11. 1941. iz Svetog Petra Orehovca na školu te dodijeljen na rad Ustaškom logoru.                                                                                                                                 |
| Zor(k)a Škalko                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | pripremni razred                  | 1942. – 1945.            | premještena iz Šibenika u Kutinu, a u Križevcima počinje raditi u tek osnovanom pripremnom razredu 8. 1. 1942., u listopadu 1945. premještena u Zagreb                                                                           |
| Jelka Vidaković                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                   | 1942. – 194?             | premještena po vlastitoj molbi iz Zagreba 3. 9. 1942.                                                                                                                                                                            |
| Jakov Udbinac                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                   | 1942. – 1945.            | premješten iz Velike Pisanice 12. 12. 1942., u listopadu 1945. premješten u Ladislav (pokraj Garešnice)                                                                                                                          |
| Ivan (Ivo) Kmetić                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | učitelj<br>privremeni ravnatelj   | 1942. – 1945.            | premješten iz Dijaneša (pokraj Vrbovca) 12. 12. 1942., negdje nakon 1942. jedno vrijeme do završetka rata bio privremeni ravnatelj, premješten iz škole 1945.                                                                    |
| Danica Kmetić                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                   | 1942. – 194?             | premještena iz Dijaneša (pokraj Vrbovca) 12. 12. 1942.                                                                                                                                                                           |
| Sofija Dautanec                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                   | 1942. – 1945             | premještena iz Poljane Križevačke na vlastiti zahtjev 6. 2. 1943., u listopadu 1945. odlazi u Vrbovec                                                                                                                            |
| Slavoljub Petrović                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | vjeroučitelj                      | 1943. – 1945. i<br>dalje | imenovan vjeroučiteljem 2. 3. 1943.                                                                                                                                                                                              |
| Milka Radić                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                   | 194? - 1945.             | u listopadu 1945. premještena u Kalnik                                                                                                                                                                                           |
| Marija Zuber                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                   | 194?. – 1945.            | u listopadu 1945. premještena u Bočkovec                                                                                                                                                                                         |
| Dragica Novak                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                   | 194?. – 1945.            | premješten iz škole 1945.                                                                                                                                                                                                        |
| Sofija Petrić                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                   | 194?.-1945.              | premješten iz škole 1945.                                                                                                                                                                                                        |
| Napomena:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                   |                          |                                                                                                                                                                                                                                  |
| Od školske godine 1940./1941. pa nadalje ne vodi se redovito u kojem razredu je predavao koji učitelj/ica. Također, u zapisima od 1940. često nisu zapisani učitelji koji su napustili školu. Za školske godine 1943./1944. i 1944./1945. spomenica se nije pisala. Nakon Drugoga svjetskog rata u Spomenici na str. 829. navedeno je: »Nakon oslobođenja našlo se je na ovoj školi više nastavnika, nego ih je bilo potrebno, jer su mnogi učitelji bježali u gradove za vrijeme okupacije i ako nijesu mogli biti uposleni u školskom radu i to neki iz lične potrebe, a neki iz zasluge za tadanju okupatorsku vlast. Od stalnih nastavnika iz bivše Jugoslavije bili su: Ferkić Jelisava, Smrčak Marija, Kučan Đurđica, Šnajder Alica, Dojčbauer Anka, Grotić Marija i Vidović Zdenka. Za vrijeme N.D.H. došli su: Malčević Krešimir, Zorka Škalko, Kmetić Ivan, Kmetić Danica, Udbinac Jakov, Radić Milka, Zuber Marija, Dautanec Sofija, Novak Dragica i Petrić Sofija...Učiteljice Jelka Vidaković i Marija Kurpez , koje su za vrijeme N.D.H. bile penzionirane budu reaktivirane i opet postavljene za učiteljice ove škole.«. <sup>2</sup> |                                   |                          |                                                                                                                                                                                                                                  |

<sup>2</sup> Spomenica Obće pučke škole križevačke, str. 829.-830.

## IZVORI I LITERATURA

### Izvori i tisak

- »Križevačke vijesti. 30. travnja 1919.« *Demokrat : glasilo mjestne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život* (Koprivnica 1919.) God. 1, br. 13 (11. svibnja 1919.)
- »Križevačke vijesti. Sablažnjiva kronika pučke škole u Križevcima.« *Demokrat : glasilo mjestne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život* (Koprivnica 1919.) God. 1, br. 14 (18. svibnja 1919.),
- »Križevačke vijesti. Slavno uredništvo.« *Demokrat : glasilo mjestne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život* (Koprivnica 1919.) God. 1, br. 15 (25. svibnja 1919.),
- »Kulturno Slavlje u Križevcima«, *Dom i svijet*, (Zagreb, 1923.), br. 14., (15. srpnja 1923), str. 224.
- Naredbe izdane na osnovu školskog zakona od 14. listopada 1874. do konca godine 1882., (Zagreb: 1884.)
- Spomenica Obće pučke škole križevačke*, fond Osnovne škole »Vladimir Nazor« Križevci
- Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslavije od 5. XII. 1929.*, (Zagreb: Tisak i naklada St. Kugli, 1929.)
- Zapisnik sjednica Učiteljskog zbora nižih pučkih škola u Križevcima*, fond Osnovne škole Ljudevita Modeca Križevci

### Literatura i časopisi

- Boban, Ljubo. 1965. *Sporazum Cvetković Maček*, (Beograd: Institut društvenih nauka, 1965.).
- Bogdanović, Tomislav. 2015. »Đuro Basariček i njegov doprinos akciji zbrinjavanja gladne istarske, dalmatinske i bosansko-hercegovačke djece u vrijeme Prvoga svjetskog rata« *110 godina Hrvatske seljačke stranke* (Zagreb: Matica hrvatska, 2015.) str. 125.-139.
- Bogdanović, Tomislav. 2018. *Križevci u Prvome svjetskom ratu*, (Zagreb-Križevci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima 2018.)
- Hortenzije (Nikola Pavić). 1918. *Spomenica*, (Zagreb: tisak Nadbiskupske tiskare Zagreb, 1918.)
- Horvat, Josip. 1990. *Politička povijest Hrvatske* (drugi dio), (Zagreb, August Cesarec, 1990.)

- Horvat, Rudolf 1992. *Hrvatska na mučilištu*, (pretisak Zagreb, Školska knjiga, 1992.),
- Husinec, Renata i Delić, Petar. 1999. *Gimnazija u Križevcima* (Križevci: Matica hrvatska Križevci, 1999.)
- Janjatović, Bosiljka 1995. »Karađorđevićeva centralizacija i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini SHS)«, *Časopis za suvremenu povijest* God. 27, br.1 (Zagreb, 1995.), str. 55.-76
- Kokor, Ines. 2017. *Posjet Aleksandra I. Karađorđevića Savskoj banovini u vrijeme diktature*, diplomski rad, (Zagreb, 2017.)
- Kolar Dimitrijević, Mira 2005. »Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava od 1927. do 1928.«, *Podravina*, Volumen 4, broj.7, (Koprivnica, 2005.), str.47.-48
- Leček, Suzana. 2003. »Seljačke sloga i počeci nacionalne kampanje opismenjavanja«, u: Damir Agičić (glavni urednik), *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević zbornik povodom 70. rođendana*, (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2003.), str. 363. – 378.
- Leček, Suzana. 2022. »»Ne možemo samo čekati« – Seljačka sloga i izvaninstitucionalna prosvjeta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (1925. – 1941.)« *Cris*, vol. XXIV, br. 1, (Križevci, 2022.), str. 44-58.
- Mužić, Ivan. 1990. *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.)

## **THE STATE PRIMARY SCHOOL IN KRIŽEVCI IN THE SWIRL OF THE INTERWAR AND WAR PERIOD BETWEEN 1918 AND 1945**

### *Summary*

*The article analyses the representation of the most important socio-political events and the way in which they are represented/recorded in the School Memorial of the General Elementary School in Križevci. Based on memorial records and documents, the author provides a synthesis of the way in which certain socio-political events, from the end of the First to the end of the Second World War, influenced the work of the State Primary School in Križevci. How the school reacted to certain laws and regulations, how important national dates were marked, and how some of the important national events are described in the school memorial. The paper concludes that, despite the self-censorship of the author of the memorial, but also the censorship of the authorities, it is possible to follow socio-political changes in the First Yugoslavia, as well as the attitude of the citizens of Križevci towards certain policies in the interwar and war periods between 1918 and 1945.*

**Keywords:** Križevci, school, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia, Banate of Croatia, dictatorship